

TÉRSÉGI INNOVÁCIÓ VAGY PERIFERIZÁLÓDÁS

*Rechnitzer J. (1993) Szétszakadás vagy felzárkózás.
A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Győr. 208 o.*

Egy tízéves kutatási ciklus elméleti és empirikus összegzése jelent meg az RKK győri műhelyében: *Rechnitzer János* és munkatársainak térszerkezeti vizsgálódásai, a térszerkezetet alakító innovációk típusainak és területi terjedésének elemzései adják e kötet anyagát, s a szerző, aki talán a hazai innovációkutatások egyik legtöbbet publikáló személyisége, impozáns részletességgel ismerteti a téma nemzetközi irodalmát illetve elméleti hátterét.

Rechnitzer a bevezető, elméleti fejezetben elegáns áttekintéssel szolgál az innovációk térbeli megjelenésére és terjedésére vonatkozó külföldi kutatások széles köréről. *Schumpeter* (1912-ben publikált) fejlődéseméleti alaplására hivatkozva a termelési technikai változások, az új termékek és tevékenységek illetve új szervezetek-kezdemenyezések megjelenését a vállalkozási aktivitás motivációival magyarázza, kitérve arra is, hogy az új ötletek, új szervezetek, új közösségi viselkedési módok és motivációk milyen társadalmi és gazdasági feltételrendszer esetén változtatják meg a társadalmi megújulási érzékenységet, milyen döntésekre épülve képesek befolyásolni egyes települések, térségek, régiók alkalmazkodási hajlandóságát. Értelmezése szerint az innovációk konkrét formái a gazdasági-szervezeti, a termelési és tevékenységi, valamint a társadalmi-politikai megújulás folyamatában jelennek meg, amelynek átlátása megkívánja,

hogy a gazdasági változások és a térségi fejlődés közötti összefüggéseket egyrészt makroökonómiai fejlődési hullámok, másrészt mikroökonómiai termelési ciklusok idődimenzióiban hasonlítsuk össze.

A kötet első nagyobb fejezetében *Rechnitzer* a termékélelciklusok és a térségfejlődés összefüggéseit világítja meg *Schumpeter*, *Kondratyev*, *Hägerstrand*, illetve *Barta Gy.*, *Lackó L.* és *Nikodémus A.* munkáira hivatkozva. Kiemeli írásaikból azt a folyamatot, amelyben bizonyíthatóan a dinamikus vállalkozók által megvalósított innováció lesz okozója, ösztönzője a gazdasági ciklusoknak, illetve hatásuk mint az innovációk térbeli terjedésének egyik oka szerepel. Fontos ebben a folyamatban a területi differenciálódás, a regionális átrendeződés, amelynek során a centrumokból a perifériákra helyeződnek át az innovatív tevékenységek hatásai és maga az innovációs igény számos formája is. A kötet egyes fejezeteiben kimutatja, hogy az újdonságok keletkezése nincs feltétlenül a magterületek agglomerációjához kötve, de a centrumokban (s legfőképpen a fővárosban illetve körzetében, valamint a nagyvárosokban) szükségképpen koncentráltabban találhatjuk meg az erőteljesebb innovációs törekvéseket, lévén hogy ott inspiratívabb a gazdasági környezet, kedvezőbbek a települési és munkaerőpiaci feltételek, sokoldalúbbak az információk és a szakképzettségi mutatók, vagyis az egész innová-

ciós miliő gazdagabb. Ugyanakkor a településhálózat történeti tagoltsága illetve ipari és infrastrukturális ellátottsága minden eredendő elmaradottsága dacára a perifériákon is jelentős innovációs forrás lehet, lévén sokkal nagyobb szüksége van a megújulásra, a telítetlen piacok feltöltésére, a szakképzetlenebb, de olcsóbb munkaerő hasznosítására. A perifériák dinamikus fölfejlődésének problémáját viszont strukturálisan akadályozta Magyarországon, hogy bár a hazai regionális iparszerkezetben a termelési kapacitások perifériára kihelyezésével jelentős eltolódás következett be a korábbi túlcentralizáltsághoz képest, azonban mindez nem járt együtt a termelés irányításának decentralizálásával, a gazdálkodás különböző szintjeinek helyi alakításával, a döntési jogosítványok helybeli gyakorlásával és a helyi gazdasági-műszaki menedzsment kialakításának lehetőségével – ami éppen a rendszerváltás éveiben, a keleti piacok elvesztése és a privatizáció megindulása idején jelentkezett élesen a tervgazdaság látszólag kiegyensúlyozott térségi politikájához képest.

Rechnitzer okkal hangsúlyozza, hogy a területi differenciálódás folyamatában a térbeli struktúrák megváltoznak, a központi régió növekedése, stagnálása és hanyatlása a térbeli innovációk átrendeződését és lassú periferizálódását eredményezi. Ennek azonban csak akkor nincs kényszerítően kellemetlen hatása, ha a regionális potenciálok, a helyi önszerveződések, a civil társadalom válaszai pozitívan reagálnak a kihívásokra, vagyis ha a regionális erőforrások és szocioökonómiai tényezők hajlamosnak mutatkoznak az innovációs hullámok befogadására, hasznosítására. Következőleg az innovációk hullámgörbéi,

diffúziós hatásai serkenthetik az innováció-orientált regionális politikát, de mind az állami, központi, mind a lokális, regionális-helyi kormányzatok feladatait kihívások formájában inspirálniok kell, ellenkező esetben nemhogy európai felzárkózási álmokat nem dédelgethetünk, de számolnunk kell a leszakadás mellett a szétszakadás, a területi dezintegráció vélhetően visszafordíthatatlan következményeivel is. A szerző úgy látja, hogy a hierarchikus és a szomszédsági diffúziók, az innovációk terjedésének intézményes és perszonális útjai hozzárendelhetők bármilyen területi struktúrához, s éppen ezért van nagy szükség a regionális gazdaságtanra, arra, hogy a terjedési minták ismeretében a térbeli mozgáspályákat növelni, szélesíteni segítsen egy új térségi szemléletmód kialakításával.

A kötet gondolatilag impozánsan felépített szerkezetén belül a szerző lényegében sorra veszi az innovációk típusait, magyarországi megjelenésüket és terjedési mutatóikat, illusztrálja a gazdasági-szerkezeti innovációk, a vállalkozások térségi megjelenését, sorra veszi a privatizáció folyamatának máris tettenérhető területi összefüggéseit, a városhálózat innovációs mutatóit, a regionális potenciálok megjelenését és irányait, a humántőke és a vállalkozói környezet inspirálására alkalmas területeket. Különösen izgalmas, ahogy kutatásaira alapozva kimutatja a világtűlevelek, a személygépkocsi-értékesítő hálózatok, valamint a számítógépek elterjedésének, vagyis konkrét innovációs törekvéseknek térszerkezeti sajátosságait, s kitér a „vidék” szerepére a gazdasági-politikai átmenet korszakában, különös figyelemmel a politikai aktivitás regionális

különbségeire és a civil társadalom önszervező erőinek megjelenésére, intézményesülésére, és településtípusonkénti illetve tájegységi adottságaira.

A hazai területi politika a magánszféra intézményes korlátozására, a helyi törekvések paternalista kezelésére, a kezdeményezések becsatornázására állt be, az erőforrásokat a településhálózat városi szintjein koncentrálni és kezelte. Ezzel a lokális centrumokban megnövekedett potenciállal, amelyet különösen a polgári hagyományokat erőteljesebben őrző települések tudtak konzerválni, a hazai területi politika még a piacgazdaság elemeinek megjelenése idején sem tudott mit kezdeni. A kormányzati politika a lehetséges erőforrások java részét a válságtérségekbe koncentrálja, további erős függőségi kapcsolatokat kiépítve a centrum és a perifériák között. A növekedés-orientált regionális fejlesztések többek között ezért is szembekerülnek olykor a minőségi innovációs aktivitásokkal; az új regionális fejlesztéseknek tehát posztmodern fejlesztési stratégiákkal kell küzdeniük azért, hogy a szerkezeti problémákkal küszködő centrumok átalakítása és a perifériákon meglévő új és régi értékek aktivizálása, revitalizálása segítségével ne csak a merev megerrendszeri, s ne csak az elavuló nemzetgazdasági cselekvési pályák változzanak meg, hanem a nagytérségi vagy makroregionális erőforrásokat, az endogén fejlesztési potenciálokat figyelemmel kísérő területfejlesztés lehessen a jövő útja.

Rechnitzer János tanulmányai a szakmai közönség előtt jól ismertek, hivatkoztak,

sokféleképp vitatottak és értelmezettek. A recenzius itt nem is vállalhatja, hogy a maga szakterülete felől kritikai kifogásokat fogalmazzon meg (példaképp a társadalmi átrétegződés területi következményeinek, a munkamegosztási áttagolódás és a térségi munkaerő-gazdálkodás konfliktusos állapotainak, a határmentiség jelentőségének vagy a magyar társadalom kulturális-vallási-etnikai tagoltságából származó térségi eltéréseknek jelentőségét szívesen olvastam volna a szerző tollából). Ennél fontosabbnak látszik viszont az, hogy a kötet (az egyébként nem egykönnyen hozzáférhető szakmai publikációkat összefüggő szerkezetben tálalva) a nagyobb nyilvánosság számára is elérhető formában rendkívül fontos társadalomgazdasági, régiónörtörténeti, térföldrajzi és mentalitásbeli vonásokkal gazdagítja ismereteinket, s olyasmire hívja föl a figyelmet, amellyel – túlzások nélkül állítható – a társadalom- és a településtudományok művelőinek, a humán erőforrások és a gazdasági innovációk kutatóinak, végső soron külföldi vállalkozóknak és magyar bankároknak, ágazati fejlesztőknek és munkaerőpolitikai tervezőknek is (stb.) komoly leckét ad fel. Kihívása egyúttal válasz is arra, hogy a szétszakadás és a felzárkózás esélyei közül a szerző melyik utat választaná és az azon lehetséges elindulást milyen módon képzelel: könyve ritkán átlátható összefüggésekről, folyamatokról és megoldásokról szól, amelyek nélkül aligha érthetőek meg a nálunk különösen a rendszerváltás folyamatában intenzívvé vált területi politikák.

A. Gergely András